

I osa – Põhiõiguste kaitsmine Euroopa Liidus**Põhiõiguste kaitse Euroopa Liidus****1. Euroopa Liit, inimõigused ja põhiõigused**

Euroopa Liit (EL) rajaneb sellistel **väärtustel** nagu **inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste austamine** (vt [Euroopa Liidu lepingu artikkel 2](#)).

Üks ELi peamistest eesmärkidest on edendada inim- ehk põhiõigusi nii liidu piires kui ka kogu maailmas.

Aluslepingutes kasutatakse nii „inimõiguste“ kui ka „põhiõiguste“ mõistet. Põhjused, miks ühe mõiste asemel kasutatakse teist, ei ole selged, kuid tundub, et väljendit „inimõigused“ eelistatakse kasutada sätetes, mis käsitlevad liidu välissuhteid (eelkõige liidu suhteid ELi mittekuuluvate riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega). Aluslepingu sätete puhul, mis käsitlevad liidusisest mõõdet (st põhiõiguste kaitset ELis), kasutatakse aga seevastu väljendit „põhiõigused“. Käesolevas kasutusjuhendis keskendutakse õiguste kaitsmise liidusiselele mõõtmele ja seetõttu kasutatakse siin mõistet „põhiõigused“.

ELi institutsioonid peavad neile aluslepingutega antud volitusi rakendades ja ülesandeid täites austama ELi põhiõigusi. Lisaks peavad nad edendama põhiõiguste kohaldamist, ületamata sealjuures neile aluslepingutega antud volitusi.

Liikmesriikidel tuleb ELi õigust rakendades austada ELi põhiõigusi. Juhiseid selliste olukordade tuvastamiseks, kus EL ja liikmesriigid peavad kaitsma ELi põhiõigusi, pakutakse käesoleva [kasutusjuhendi II osas](#).

Enne nende aspektide käsitlemist kirjeldatakse järgmistes jagudes ELis kaitstavaid põhiõigusi ning vahendeid, mille abil üksikisikud saavad põhiõiguste rikkumise eest hüvitist taotleda.

2. ELis kaitstavad põhiõigused

Lissaboni lepingu jõustumisega 1. detsembril 2009 sai EL endale n-ö *põhiõiguste kataloogi* ehk kirja pandud õiguste harta – [Euroopa Liidu põhiõiguste harta](#) (edaspidi „harta“).

Harta koosneb preambulist ja 54 artiklist, mis on koondatud **seitsmesse** jaotisse. I–VI jaotises („**Väärikus**“, „**Vabadused**“, „**Võrdsus**“, „**Solidaarsus**“, „**Kodanike õigused**“ ja „**Õigusemõistmine**“) on esitatud asjaomased põhiõigused ning VII jaotises („*Harta tõlgendamist ja kohaldamist reguleerivad üldsätted*“) on sätestatud asjaomaste põhiõiguste tõlgendamise ja kohaldamise eeskirjad.

Hartat ja selle sisu uuritakse põhjalikumalt [kasutusjuhendi I osa 2.1. ja 2.2. jaos](#). VII jaotise olulisemaid sätteid käsitletakse aga [III osas](#).

Hartal on **samaväärne õigusjõud kui aluslepingutel**, millel EL rajaneb (ELi leping ja ELi toimimise leping). Kõiki kolme loetakse seega ELi esmasteks õigusaktideks ning need on ELi õiguse allikate seas esikohal. Seetõttu peavad ELi institutsioonid ja ka liikmesriigid järgima hartat ELi õiguse rakendamisel. See väide tähendab, et hartaga ei asendata liikmesriikide põhiseadusi, ent mõnel juhul tuginetakse esmajärjekorras hartale (harta ja liikmesriikide põhiõiguste allikate vaheliste seoste kohta vt [III osa 2. jagu](#)).

Sellele vaatamata ei ole harta ainus allikas, millega kaitstakse põhiõigusi ELis.

Alates 1970. aastatest on [Euroopa Liidu Kohus](#) kirjaliku õiguste harta puudumisel taganud üksikisiku õiguste kaitse lähtuvalt **ELi õiguse üldpõhimõtetest**.

Lissaboni lepinguga kinnitati need põhimõtted ELi põhiõiguste allikatena (lisateabe saamiseks vt [2.3. jagu](#)).

Lisaks võib EL ühineda põhiõiguste kaitset käsitlevate rahvusvaheliste lepingutega. Alates 22. novembrist 2011 on EL olnud **ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni** osaline. Tegemist on esimese rahvusvahelise õiguslikult siduva vahendiga, millega kehtestatakse puuetega inimeste kaitse miinimumnõuded. Ühtlasi on tegemist esimese inimõigusi käsitleva lepinguga, milles EL osaleb.

Lisaks on ELil Lissaboni lepingu alusel **õiguslik kohustus ühineda Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga**, mis on enam tuntud **Euroopa inimõiguste konventsioonina (ECHR)**. 1953. aastal jõustunud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni koostas rahvusvaheline inimõiguste organisatsioon [Euroopa Nõukogu](#), millesse kuulub praegu 47 riiki, sealhulgas 28 ELi liikmesriiki.

Euroopa inimõiguste konventsioon oli esimene vahend, millega ühinenud riigid kohustusid austama teatavaid õigusi, põhiliselt kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

Oluline on märkida, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon võimaldab üksikisikutel taotleda Strasbourgis asuvalt riigile suhtelt kohtult ehk [Euroopa Inimõiguste Kohtult](#) hüvitist, kui konventsiooni osalisriik on rikkunud tema põhiõigusi.

Kuigi Lissaboni lepinguga on ELile pandud kohustus ühineda Euroopa inimõiguste konventsiooniga, ei ole EL seda seni veel teinud, kuid see ei tähenda, et Euroopa inimõiguste konventsioon ei mängi ELi inimõiguste kaitse süsteemis mingisugust rolli. Selle küsimuse kohta vt [2.4. jagu](#).

2.1 ELi põhiõiguste harta saamislu

1999. aasta juunis otsustas **Kölnis kokku tulnud Euroopa Ülemkogu**, et ELi tasandil kehtivad põhiõigused tuleks suurema nähtavuse tagamiseks koondada ühtsesse dokumenti.

Kölnis kohtunud liikmesriikide riigi- ja valitsusjuhid soovisid lisada põhiõiguste hartasse Euroopa inimõiguste konventsioonis 1950. aastal sätestatud üldpõhimõtted ning ELi riikide ühistest põhiseaduslikest tavadest tulenevad põhimõtted. Lisaks leiti, et harta peaks sisaldama ELi kodanikele kohaldatavaid põhiõigusi nagu majanduslikud ja sotsiaalsed õigused, mis sisalduvad Euroopa Nõukogu vastuvõetud Euroopa sotsiaalhartas ja ühenduse hartas töötajate sotsiaalsete põhiõiguste kohta. Samuti sooviti, et harta peegeldaks põhimõtteid, mis on välja kujunenud Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika varal.

Põhiõiguste harta **koostas konvent**, millesse kuulusid iga ELi liikmesriigi ja Euroopa Komisjoni esindaja ning Euroopa Parlamendi ja liikmesriikide parlamentide liikmed.

Euroopa Parlament, nõukogu ja komisjon **kuulutasid põhiõiguste harta ametlikult välja 2000. aasta detsembris Nizzas**. Teist korda kuulutati harta välja 2007. aastal Strasbourgis, et kinnitada esialgsesse versiooni tehtud muudatused.

Lissaboni **lepingu jõustumisega 2009. aasta detsembris anti ELi hartale** aluslepingutega **samaväärne siduv õigusjõud**.

2.2. Harta: sisu

Hartaga on ühtsesse dokumenti koondatud õigused, mis sisaldasid varem mitmesugustes ELi ja liikmesriikide õigusaktides, samuti mitmes konventsioonis, mis võeti vastu Euroopa Nõukogu, Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) ja Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) raames.

Harta eesmärk on tagada ELis õiguskindlus, muutes **põhiõigused selgemaks ja nähtavamaks**.

Harta koosneb **preambulist ja 54 artiklist**, mis on koondatud **seitsmesse** jaotisse.

I jaotis. **Väärikus** (inimväärikus, õigus elule, õigus isikupuutumatusele, piinamise ning ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise keeld, orjapidamise ja sunniviisilise töö keeld);

II jaotis. **Vabadused** (õigus vabadusele ja turvalisusele, era- ja perekonnanäelu austamine, isikuandmete kaitse, õigus abielluda ja õigus luua perekond, mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadus, sõna- ja teabevabadus, kogunemis- ja ühinemisevabadus, kunsti ja teaduse vabadus, õigus haridusele, kutsevabadus ja õigus teha tööd, ettevõtlusvabadus, õigus omandile, õigus varjupaigale ning õigus kaitsele tagasisaatmise, väljasaatmise või väljaandmise korral);

III jaotis. **Võrdsus** (võrdsus seaduse ees, diskrimineerimiskeeld, kultuuriline, usuline ja keeleline mitmekesisus, naiste ja meeste võrdõiguslikkus, lapse õigused, eakate õigused, puuetega inimeste integreerimine);

IV jaotis. **Solidaarsus** (töötajate õigus olla ettevõttes informeeritud ja ära kuulatud, kollektiivläbirääkimiste ja kollektiivse tegutsemise õigus, õigus kasutada tööhõiveteenuseid, kaitse põhjendamatu vallandamise korral, head ja õiglased tööttingimused, keeld kasutada laste tööjõudu ja noorte töötajate kaitse, perekonna- ja tööelu, sotsiaalkindlustus ja sotsiaalabi, tervishoid, võimalus kasutada üldist majandushuvi pakkuvaid teenuseid ning keskkonnakaitse ja tarbijakaitse);

V jaotis. **Kodanike õigused** (õigus hääletada ja kandideerida Euroopa Parlamendi valimistel, õigus hääletada ja kandideerida kohalikel valimistel, õigus heale haldusele, õigus tutvuda dokumentidega, Euroopa Ombudsman, õigus esitada petitsioone, liikumis- ja elukohavabadus, diplomaatiline ja konsulaarkaitse);

VI jaotis. **Õigusemõistmine** (õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, süütuse presumpatsioon ja kaitseõigus, kuritegude ja karistuste seaduslikkuse ja proportsionaalsuse põhimõte ning mitmekordse kohtumõistmise ja karistamise keeld);

VII jaotis. **Harta tõlgendamist ja kohaldamist reguleerivad üldsätted** (reguleerimisala; õiguste ja põhimõtete ulatus ja tõlgendamine; seos Euroopa inimõiguste konventsiooniga; „õiguste“ ja „põhimõtete“ erinevused; kaitse tase).

2.3. Põhiõiguste kaitset käsitlevad ELi õiguse üldpõhimõtted

Euroopa Majandusühenduse asutamisleping (praegu Euroopa Liidu toimimise leping) ei sisaldanud põhiõiguste kaitse sätteid. **Euroopa Kohtule** esitatud varajastest kohtuasjadest ilmnis siiski, et EMÜ õigusaktid võivad riivata põhiõigusi, eelkõige näiteks õigust tegeleda majandustegevusega või õigust omandile.

1970. aastatel kinnitas Euroopa Kohus oma pädevust põhiõiguste kui „õiguse üldpõhimõtete“ austamise tagamisel (vt kohtuasi

[11-70 Internationale Handelsgesellschaft](#), punkt 4). See tähendas, et EMÜ õigusaktide kohta otsuste tegemisel ei tohtinud liikmesriikide kohtud tugineda põhiõiguste kaitse siseriiklikele allikatele.

Seejärel kinnitas Euroopa Kohus, et (tol ajal) EMÜ õiguse kohaldamisalasse kuuluvad siseriiklikud õigussätted peavad olema kooskõlas EMÜ õigusega kaitstud põhiõiguste kui üldpõhimõtete (vt kohtuasi [C-60/84 Cinéthèque](#), punkt 26).

Kuid selleks, et luua seos siseriiklike ja EMÜ põhiõiguste vahel, leidis Euroopa Kohus lisaks, et ta **peab ammutama inspiratsiooni liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest** (vt kohtuasi [4-73 Nold](#), punkt 13). Samuti viitas kohus **suuniste allikana inimõiguste kaitset käsitlevatele rahvusvahelistele lepingutele, mille raames liikmesriigid teevad koostööd või millega nad on ühinenud** (sealsamas). Lisaks kinnitas Euroopa Kohus Euroopa inimõiguste konventsiooni erilist tähtsust (vt kohtuasi [C-260/89 ERT](#), punkt 42).

ELi lepingu artikli 6 lõikes 3 (praegune versioon) sätestatakse: „Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga tagatud ja liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest tulenevad põhiõigused on liidu õiguse üldpõhimõtted“.

Seega **kinnitati Lissaboni lepinguga** Euroopa Kohtu võimalust arendada põhiõiguste kaitset üldpõhimõtete kaudu.

Sellele vaatamata **on põhiõiguste kui õiguse üldpõhimõtete ja harta vaheline seos keerukas**. Mõlemal allikal on sama õiguslik staatus ning tagatud kaitse puhul need väga sageli kattuvad (seda seetõttu, et Euroopa Kohtu üldpõhimõtteid käsitlev kohtupraktika on andnud harta sisusse oma panuse ning harta ja üldpõhimõtete alusallikad kattuvad üsna suurel määral).

Euroopa Kohus ei ole selle seose kohta seni selget seisukohta võtnud ja mõne kohtuasja raames viidatakse mõlemale allikale (vt näiteks kohtuasi [C-441/14 Dansk Industri \(DI\)](#), punkt 22).

Kuid on mõistlik tunnustada, et põhiõigusi käsitlevatel üldpõhimõtetel on vähemalt kaks funktsiooni:

need aitavad hartat tõlgendada: kui harta sättega kodifitseeritakse põhiõigust, mida Euroopa Kohus on juba tunnustanud üldpõhimõttena, peaks kohtupraktika, mille raames seda tunnustati, olema abiks harta asjaomase sätte tõlgendamisel; need kujutavad endast alternatiivi, **mille abil kaitsta hartas tunnustamata põhiõigusi**.

Tuleb märkida, et vaatamata sellele, et ELi lepingu artikli 6 lõikes 3 on (ainsana) viidatud Euroopa inimõiguste konventsioonile, on Euroopa Kohus juhindunud ELi õiguse üldpõhimõtete allikatena ka teistest rahvusvahelistest lepingutest, näiteks ÜRO lapse õiguste konventsioonist või **Euroopa sotsiaalharta**st.

Seega ei tohiks ELi lepingu artikli 6 lõike 3 praegune sõnastus takistada kohut juhendumast asjaomastest teistest vahenditest.

2.4. ELi ja Euroopa inimõiguste konventsiooni vaheline seos

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni osalised on praegu kõik ELi liikmesriigid, aga mitte Euroopa Liit. Seetõttu ei ole Strasbourgis asuva Euroopa Inimõiguste Kohtu pädevuses läbi vaadata ELi õigusaktide ja sätete vastavust Euroopa inimõiguste konventsioonile. Samal ajal on aga inimõiguste kohtu pädevuses teha otsuseid seoses liikmesriikide õigusaktidega, sealhulgas nendega, millega kehtestatakse ELi õigusest tulenevad kohustused.

Euroopa Inimõiguste Kohus eristab liikmesriikide õigusakte, millega rakendatakse ELi õigusest tulenevaid selliseid kohustusi, mis annavad neid rakendavale liikmesriigile mõningase kaalutusõiguse, ja selliseid kohustusi, millega asjaomast kaalutusõigust ei anta. Kaalutusõiguse puudumise korral ei vaata Strasbourgis kohus liikmesriikide õigusakte läbi eeldusel, et ELi süsteemis tagatud põhiõiguste kaitse on vähemalt samaväärne Euroopa inimõiguste konventsiooniga tagatuga. See eeldus on suhteline ja see ei kehti, kui konkreetses kohtuasjas kaitse ilmselgelt puudub (seda nimetatakse „*Bosporuse presumptsiooniks*“ kohtuasja järgi, mille raames see välja kujunes).

Erikohtlemist ei toimu, kui liikmesriikide õigusaktidega rakendatakse ELi õigusest tulenevaid selliseid kohustusi, millega liikmesriikidele kaalutusõigust ei anta.

Pärast Lissaboni lepingu jõustumist on ELil seadusjärgne kohustus ühineda Euroopa inimõiguste konventsiooniga. Artikli 6 lõikes 2 on sätestatud: „Liit ühineb Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Sellega ühinemine ei mõjuta liidu pädevust, mis on määratletud aluslepingutega“.

Et Euroopa Liit saaks ühineda, peab jõustuma liidu ja Euroopa inimõiguste konventsiooni osalisi riikide vaheline ühinemisleping. 2013. aastal valmis ühinemislepingu eelnõu, kuid Euroopa Kohus leidis, et see on vastuolus ELi aluslepingute ja hartaga (vt [arvamus 2/13](#)).

Kuid asjaolu, et EL ei ole praegu Euroopa inimõiguste konventsiooni osaline, ei tähenda, et konventsioonil ei ole ELi õiguse alusel mingit õiguslikku tähtsust. Praegu on Euroopa inimõiguste konventsioonil (ning seda tõlgendaval Strasbourgis kohtu kohtupraktikal) kaks funktsiooni:

see toimib kaitse miinimumstandardina kooskõlas hartaga, mille artikli 52 lõikes 3 on sätestatud: „Hartas sisalduvate selliste õiguste tähendus ja ulatus, mis vastavad Euroopa inimõiguste ja põhivabaduse kaitse konventsiooniga tagatud õigustele, on samad, mis neile nimetatud konventsiooniga ette on nähtud.“

See säte ei takista liidu õiguses ulatuslikuma kaitse kehtestamist“ (lisateabe saamiseks vt [III osa 5.1. jagu](#));

Euroopa inimõiguste konventsiooni ja Strasbourgis kohtu kohtupraktikaga kaitstakse põhiõigusi kui liidu õiguse üldpõhimõtteid kooskõlas Euroopa Liidu lepingu artikli 6 lõikega 3 (vt [2.3. jagu](#)).

3. ELi põhiõiguste järgimine ülesannete täitmisel

ELi institutsioonid ja organid (olenemata nende ametlikust nimetusest, nt ametid, asutused jne) peavad järgima ELi põhiõigusi ja edendama oma toimingute tegemisel nende tõhusat kohaldamist. Institutsioonide vastuvõetud õigusaktid peavad vastama põhiõiguste kaitse nõuetele.

Ka ELi liikmesriigid peavad austama ELi põhiõigusi ja edendama nende kohaldamist, kuid seda ainult siis, kui nad tegutsevad ELi õiguse kohaldamisalas (vt [II osa 3. jagu](#)).

Seega on põhiõigustel seoses ELi õigusaktidega kaks peamist funktsiooni.

Esimesel juhul toimivad need *võrdlusalusena aktide tõlgendamisel*. ELi õigusakte tuleb tõlgendada ELi põhiõiguste kontekstis ning kui ELi õigusakte võib tõlgendada erinevalt, tuleb eelistada sellist tõlgendust, mis on ELi põhiõigustega kõige rohkem kooskõlas.

Näiteks tõlgendas Euroopa Kohus [kohtuasjas C-131/12 Google Spain](#) direktiivi 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ELi põhiõiguste harta artiklite 7 (eraelu austamine) ja 8 (isikuandmete kaitse) kontekstis. Kuigi direktiivis puudub asjaomane sõnaselge säte, leidis kohus, et seda tuleb tõlgendada nii, et sellega tunnustatakse „õigust olla unustatud“: isikul on õigus nõuda otsingumootori haldajalt temaga seotud teabe kõrvaldamist.

Teiseks toimivad ELi põhiõigused õigusakti kehtivuse võrdlusalusena. ELi õigusakt, mis ei ole kooskõlas ELi põhiõigustega ning mida ei saa tõlgendada nendega kooskõlas, on kehtetu ning Euroopa Kohtus või Üldkohtus saab selle tühistamismenetluse kaudu tühistada või Euroopa Kohus saab selle oma eelotsusega kehtetuks tunnistada (vt [4. jagu](#)).

Näiteks kuulutas Euroopa Kohus [kohtuasjas C-293/12 Digital Rights Ireland](#) direktiivi 2006/24/EÜ andmete säilitamise kohta kehtetuks, sest selle sätetega ei nähta ette piisavaid garantiisid, mis võimaldaksid tagada isikuandmete töötlemise kooskõlas harta artiklitega 7 ja 8.

Lisaks toimivad ELi põhiõigused ELi õiguse kohaldamisalas olevate liikmesriikide õigusnormide ELi õigusega kooskõlas olemise võrdlusalusena. Neid õigusnorme tõlgendada vastavuses ELi põhiõigustega. Kui tuvastatakse vastuolu, mida ei saa tõlgendamise kaudu lahendada, võib riigi seadusandlik organ siseriikliku õigusnormi kehtetuks tunnistada või seda muuta. Kui konkreetne ELi põhiõigus vastab vahetu õigusmõju nõuetele, võivad liikmesriigi kohtud ja haldusasutused rakendada seda vastuolulise siseriikliku õigusnormi asemel. Selleks ei ole vaja ära oodata, et liikmesriigi seadusandlik organ teeks kehtivatesse siseriiklikesse õigusaktidesse ametliku muudatuse (vt [III osa 7. jagu](#)).

4. Üksikisikutele ELi põhiõiguste kaitse taotlemiseks kättesaadavad õiguskaitsevahendid

ELi põhiõiguste rikkumise korral nõuetekohase kaitse saamiseks pakuvad eri kohtud ja kohtuvälised asutused mitmesuguseid vahendeid ja mehhanisme.

Hartas sätestatud põhiõiguste kohtulikku kaitset pakuvad Luxembourgis asuv Euroopa Liidu Kohus ning liikmesriikide kohtud.

Kui **põhiõiguste rikkumine tuleneb** ELi meetmest, võib ainult Euroopa Kohus rikkumise aluseks oleva õigusakti tühistada. On kaks võimalust, kuidas taotleda Euroopa Kohtult, et ta analüüsiks ELi meetme kooskõla hartaga:

kohtule (kelle pädevusse kuulub üksikisikute esitatud tühistamishagide menetlemine) esitatakse [tühistamishagi](#);

siseriiklik õigusasutus esitab Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

Need kaks tegutsemisviisi ei ole samaväärsed – neile kehtivad erinevad nõuded ja menetluseeskirjad.

Näiteks kohaldatakse [ELi toimimise lepingu artikli 263 lõike 4](#) kohaselt tühistamishagidele ajapiirangut. Lisaks peab taotleja piisaval määral tõendama vahetut ja individuaalset huvi vaidlustatava meetme tühistamise vastu, et tal oleks õigus sellisel viisil õiguskaitset taotleda. Seda küsimust reguleerivad eeskirjad, millele viidatakse kui „alalistele“ eeskirjadele, on väga ranged ja üksikisikul on sageli keeruline esitada hagi otse ELi kohtutele.

Eelotsusetaotluse esitamiseks ajapiirang puudub, kuid niisuguseid taotlusi saavad Euroopa Kohtule esitada üksnes siseriiklikud kohtud (vt [ELi toimimise lepingu artikkel 267](#)). Sellise taotluse esitamiseks peab riiklikul tasandil olema käimas kohtumenetlus, milles käsitletakse väidetavat ELi põhiõiguste rikkumist ELi õigusaktis (või siseriiklikus õigusaktis, millega rakendatakse ELi õigust). Kes tahes siseriikliku kohtumenetluse pooltest võib paluda siseriiklikul kohtul edastada kohtuasi Euroopa Kohtule, kuid lõpliku otsuse teeb siiski siseriiklik kohus (kes võib eelotsusetaotluse esitada ka omal algatusel).

Kui **põhiõiguste rikkumine tuleneb liikmesriigi õigusaktist, vastutavad siseriiklikud kohtud esmajärjekorras üksikisikute kaitse eest** (pädev kohtuorgan tuleb kindlaks teha vastavalt siseriiklikele õigusnormidele, mis käsitlevad kohtualluvuse jaotust asjaomase liikmesriigi kohtute vahel).

Kõigepealt peab liikmesriigi kohus kindlaks määrama, kas küsimus jääb ELi põhiõiguste rakendamise kohaldamisalasse või käsitleb see ainult riiklike põhiõigusi. Kui kehtivad ELi põhiõigused (vt [II osa 1.–3. jagu](#)), peab siseriiklik kohus tagama vajaliku kaitse. **Kahtluse korral** võib siseriiklik kohus esitada Euroopa Kohtule ELi õiguse tõlgendamise kohta **eelotsusetaotluse**.

Kõige sobivama menetluse valimine ei pruugi olla lihtne ülesanne ning vaja võib minna kvalifitseeritud õigusnõu: mõned sellekohased viited on esitatud [III osa 2. jaos](#). Et tagada pooltele ja nende seaduslikele esindajatele parem arusaamine eespool osutatud menetlusi reguleerivatest eeskirjadest, on Euroopa Kohus koostanud menetluses osalevatele pooltele mõned [praktilised juhised](#). Lisaks on kohus koostanud [soovitused liikmesriikide kohtutele eelotsusemenetluse kasutamiseks](#), milles antakse juhiseid selle kohta, kas eelotsusetaotluse esitamine on asjakohane, ning praktilist teavet taotluse vormi ja mõju kohta.

5. Üksikisikutele ELi põhiõiguste kaitse taotlemiseks kättesaadavad kohtuvälised vahendid

ELi põhiõiguste kaitsega seotud probleeme saab lahendada ka kohtuväliselt.

Kui **põhiõigusi rikuvad ELi institutsioonid, organid või asutused**

Kaebus Euroopa Ombudsmanile: õigus pöörduda [Euroopa Ombudsmani](#) poole, mis on iseenesest põhiõigus (sätestatud ELi põhiõiguste harta artiklis 44), võimaldab ELi kodanikel ja liidu elanikel esitada kaebusi haldusliku omavoli juhtude kohta liidu institutsioonide, organite või asutuste tegevuses; kaebusi ei saa esitada Euroopa Liidu Kohtu tegevuse kohta, kui kohus tegutseb õigusmõistjana.

Kaebus Euroopa Andmekaitseinspektorile: igaüks, kes leiab, et ELi institutsioon, organ või autus on temaga seotud andmete töötlemisel rikkunud tema õigusi, võib esitada kaebuse Euroopa Andmekaitseinspektorile, kasutades [kaebuse esitamise vormi](#).

Kui **põhiõigusi rikub liikmesriik**

Euroopa Komisjonile esitatav kaebus põhiõiguste rikkumise kohta liikmesriikide ametiasutuste poolt (eeldusel, et nad tegutsevad ELi õiguse kohaldamisalas: vt [II osa 1.–3. jagu](#)). Üksikasjalik teave selle kohta, kuidas esitada kaebust ning kuidas komisjon seda käsitleb, on esitatud [siin](#).

Petitsioon Euroopa Parlamendile: petitsioonide esitamise õigus, mis on iseenesest põhiõigus (sätestatud ELi põhiõiguste harta artiklis 44) võimaldab ELi kodanikel ja liidu elanikel juhtida Euroopa Parlamendi tähelepanu küsimusele, mis jääb liidu pädevusse ning puudutab otseselt petitsiooni esitajat. Lisateavet petitsioonide esitamise õiguse kohta leiate siit.

[Euroopa Parlamendi petitsiooniportaal](#)is saate koostada uue või täiendada olemasolevat petitsiooni.

Viimati uuendatud: 16/05/2019

Käesolevat lehekülge haldab Euroopa Komisjon. Sellel veebisaidil avaldatud teave ei kajasta tingimata Euroopa Komisjoni ametlikku seisukohta. Komisjon ei võta mingit vastutust ega kohustusi seoses käesolevas dokumendis esitatud või viidatud teabe ega andmetega. Palun lugege õigusteabe viida alt ELi veebilehtede autoriõiguste eeskirjade kohta.